

**Een goede start in het voortgezet onderwijs
voor leerlingen
met specifieke onderwijsbehoeften**

Continuering van het onderwijsleerproces voor kinderen
met specifieke onderwijsbehoeften
in de overgang van primair onderwijs naar voortgezet onderwijs

Een doorgaande lijn PO - VO
voor
hoogbegaafde leerlingen

Amersfoort, Enschede, juli 2006

Greet de Boer (CPS)
Winy Bosch-Sthijns (IE-Quest)
Manon Hulsbeek (SLO)
Willeke van der Molen (Bright Kids)
Loes Stadhouders-Hamoen (SLO)
Nora Steenbergen-Penterman (SLO)

Deze uitgave is tot stand gekomen in opdracht van het ministerie van OCW en is gemaakt door het Landelijk Informatiepunt Hoogbegaafdheid van CPS *onderwijsontwikkeling en advies* en SLO *Stichting leerplanontwikkeling*.

Met dank aan:

Kim Bakker, studente Toegepaste Taalwetenschap, VU, Amsterdam

Dorien Hamstra, consultant CPS

Bestelwijze: Deze syllabus is aan te vragen bij:
CPS onderwijsontwikkeling en advies, tel: 033 – 4534343
SLO, Stichting leerplanontwikkeling, tel: 053 – 4840840

Inhoud

	Pagina
Woord vooraf	3
Inleiding	4
1 Hoogbegaafde leerlingen	5
1.1 Signalering van hoogbegaafden in het onderwijs	7
1.2 Afstemmen op onderwijsbehoeften	8
1.3 Afstemmen met ouders	8
2. Overdracht PO – VO: doorgaande lijn voor hoogbegaafde kinderen?	10
2.1 Opzet van het onderzoek	10
2.1.1 Doel	10
2.1.2 Vraagstelling	10
2.1.3 Respons	10
2.1.4 Beschrijving van de respondentengroep	10
2.2 Conclusies en aanbevelingen	11
2.2.1 Conclusies	11
2.2.2 Aanbevelingen	11
3. De systematiek voor warme overdracht	13
3.1 Het management	15
3.2 Het team (leerkrachten en docenten)	19
3.3 De leerkracht/docent	21
3.4 De overdracht po/vo	22
Literatuurlijst	24
Bijlage 1: Vragenlijst basisonderwijs	25
Bijlage 2: Vragenlijst voortgezet onderwijs	31
Bijlage 3: De onderzoeksresultaten	35

Woord vooraf

Hoogbegaafde leerlingen vragen specifieke aandacht van het onderwijs en scholen. De Onderwijsraad noemt in zijn advies 'Hoe kan onderwijs meer betekenen voor jongeren' (pag. 60, 2004) het belang van de vroegtijdige onderkenning van hoogbegaafdheid in het basisonderwijs. De raad geeft aan dat 'het basisonderwijs een belangrijke actor is op dit terrein omdat hoogbegaafdheid vaak al op jonge leeftijd herkenbaar is'. Belangrijke aandachtspunten zijn:

- een heldere schoolvisie op hoogbegaafdheid in het onderwijs,
- het herkennen en diagnosticeren van hoogbegaafdheid,
- aanpassingen binnen het curriculum en
- een goede communicatie met ouders.

Deze aandachtspunten lagen ook ten grondslag aan het onderzoek naar voorbeelden van 'good-practice' in het primair onderwijs (PO) door SLO. Uit dit onderzoek blijkt dat veel basisscholen wel een bepaalde mate van begeleiding aan hoogbegaafden geven: bijvoorbeeld door het aanbieden van uitdagend leermateriaal of het organiseren van een plusklas. Er wordt echter nog onvoldoende vanuit een schoolbreed gedragen (school)plan gewerkt.

Voor het voortgezet onderwijs is de situatie vergelijkbaar, zie hiervoor onder andere de schoolbeschrijvingen die staan in de ['Ideeënmap hoogbegaafde leerlingen'](#) (de Boer & Cuijpers, 2003).

Ondanks de positieve effecten van door scholen ingezette activiteiten en maatregelen op het welbevinden van de leerlingen blijven het vaak ad-hoc maatregelen en zijn ze (nog) geen onderdeel van het schoolbrede zorgplan/schoolplan. Dit betekent dat de huidige situatie binnen het basis- en voortgezet onderwijs onvoldoende garantie biedt voor een ononderbroken ontwikkelproces. Mede hierdoor is het aantal hoogbegaafde leerlingen dat op enigerlei moment problemen ervaart in het onderwijs relatief groot te noemen.

WSNS+ onderkent dit probleem en heeft de KPCgroep en CPS opdracht gegeven een draaiboek te ontwikkelen voor het verbeteren van de overgang van PO naar VO voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften, te weten: leerlingen met adhd, autisme, dyslexie of hoogbegaafdheid. Voor de laatstgenoemde doelgroep is gebruik gemaakt van dit document.

Doel van het project

Het project wil bereiken dat er afstemming ontstaat tussen basisscholen en scholen voortgezet onderwijs, zodat de (leer)ontwikkeling van hoogbegaafde leerlingen niet wordt onderbroken. Specifieke onderwijsbehoeften van hoogbegaafde leerlingen worden vertaald naar wat wenselijk en noodzakelijk is op pedagogisch, didactisch en organisatorisch school- en klassenniveau.

Het project richt zich in eerste instantie op de bovenbouw van het basisonderwijs (groep 7 en 8) en de onderbouw van het voortgezet onderwijs (leerjaar 1 en 2). Hierbij wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van reeds bestaande begeleidingsopties en instrumenten binnen het basis- en voortgezet onderwijs.

Dit leidt tot een systematiek voor 'warme overdracht' van PO naar VO. Aan de hand van een checklist of zelfbeoordelingsinstrument kunnen scholen PO en VO voor de onderscheiden niveaus de eigen schoolsituatie in kaart brengen. Door hierover met elkaar in gesprek te gaan kunnen er garanties worden geboden voor de continuïteit in onderwijs en begeleiding van hoogbegaafde leerlingen.

Inleiding

In elke klas zitten leerlingen die boven het maaiveld uitsteken, waarvan gezegd wordt dat 'ze goed kunnen leren', 'ze anders zijn' of dat 'je je daar geen zorgen over hoeft te maken, die is zo intelligent'. Leerkrachten zeggen over deze leerlingen dat ze intelligent of hoogbegaafd zijn. Ook zijn er leerlingen die eigenlijk niet bovenmatig presteren, maar die af en toe in gesprekken blijf geven van kennis die je niet snel bij kinderen van deze leeftijd zou verwachten. Woorden als 'ze komen niet uit de verf' en 'verwachtingen komen niet uit' worden gekoppeld aan deze (hoog)begaafde onderpresteerder. Scholen gaan verschillend om met deze leerlingen. Zowel in het basis- als in het voortgezet onderwijs zijn er scholen die hun onderwijs afstemmen op de specifieke onderwijsbehoeften van (hoog)begaafde leerlingen. Andere scholen geven onderwijs, waarbij alle leerlingen in dezelfde tijd dezelfde leerstof moeten doorlopen en waarbij geen specifieke maatregelen (versnelling, verrijking) worden getroffen.

Een toenemend aantal scholen onderkent dat ook hoogbegaafde leerlingen, naast leerlingen die onder het gemiddelde presteren, specifieke maatregelen en onderwijsaanpassingen van een school vragen. Verschillende basisscholen bieden leerlingen mogelijkheden om sneller door de leerstof of leerjaren te gaan of hun kennis te verbreden en verdiepen in onderwerpen waarin de leerling geïnteresseerd is. Ook scholen voor voortgezet onderwijs bieden deze leerlingen ruimte om te versnellen of zich meer te verdiepen in onderwerpen dan wel deel te nemen aan extra (buitenschoolse) activiteiten en projecten. Meestal zijn deze maatregelen schoolgebonden en is er slechts beperkt sprake van continuïteit als de leerlingen doorstromen vanuit het ene leerjaar naar het andere of van het basisonderwijs naar het voortgezet onderwijs. In een aantal gevallen zijn er (beleids)afspraken gemaakt binnen de school en tussen PO- en VO-scholen over de begeleiding van de hoogbegaafde leerlingen. Lang niet alle scholen maken goede afspraken, waardoor een doorgaande lijn bij de overgang van het basisonderwijs naar het voortgezet onderwijs onvoldoende zeker is.

In dit document wordt ingegaan op deze problematiek en worden PO- en VO-scholen enkele handvatten geboden om de overdracht van basis- naar voortgezet onderwijs voor deze specifieke groep leerlingen te optimaliseren.

Leeswijzer

In hoofdstuk 1 worden de kenmerken van hoogbegaafde leerlingen en de problemen die deze leerlingen kunnen ervaren in het onderwijs aan de orde gesteld, alsmede de noodzaak van specifieke maatregelen met betrekking tot het onderwijs en de overdracht van PO naar VO. In hoofdstuk 2 volgt een samenvatting van een inventariserend onderzoek naar de huidige situatie zoals we die bij veel scholen voor PO en VO zien.

In hoofdstuk 3 tenslotte wordt beschreven op welke wijze scholen de overdracht kunnen optimaliseren en welke criteria hiervoor kunnen worden gehanteerd. In een stroomdiagram wordt de overdracht schematisch weergegeven. Dit diagram is vervolgens vertaald naar een aantal standaarden en indicatoren voor de verschillende geledingen binnen de school. Met het invullen van de onderscheiden aandachtspunten kunnen scholen ontwikkelpunten formuleren om de doorgaande lijn voor hoogbegaafde leerlingen te optimaliseren.

1 Hoogbegaafde leerlingen

Hoogbegaafdheid wordt meestal direct geassocieerd met een hoge intelligentie, bovengemiddelde prestaties op school, een succesvolle schoolloopbaan en een verwachtingsvol toekomstperspectief. Dat dit niet voor alle hoogbegaafde personen geldt, mag inmiddels ook als bekend worden verondersteld. Steeds meer scholen zijn ervan doordrongen dat ook hoogbegaafde leerlingen een aangepast curriculum en zorg op maat nodig hebben, willen ze hun capaciteiten optimaal kunnen ontplooiën. Een interessante vraag in dit verband is hoe deze specifieke zorg eruit zou kunnen zien.

Om deze vraag te kunnen beantwoorden moet eerst stilgestaan worden bij de kenmerken van hoogbegaafde kinderen, die overigens sterk van elkaar kunnen verschillen.

In figuur 1 staat een selectie van een aantal in omloop zijnde lijsten met kenmerken van hoogbegaafde leerlingen (zie bijvoorbeeld Mooij, 1991; Barreveld, 1996; Van den Heuvel, Jurgens & Roose, 1999; Webb, Meckstroth & Tolan, 2000; Hulsbeek, Steenbergem-Penterman, & Bronkhorst, 2002; Cuijpers & De Boer, 2004; Top, 2005; Mönks & Ypenburg, 1993;).

1. Hoge intelligentie (IQ hoger dan 130)
2. Vroege ontwikkeling (praten, lezen en getalbegrip)
3. Uitblinken meerdere gebieden
4. Gemakkelijk kunnen leren
5. Goed leggen van (causale) verbanden
6. Makkelijk kunnen analyseren van problemen
7. Het maken van grote denksprongen
8. Jong geïnteresseerd in zingevingsvragen
9. Hoge mate van zelfstandigheid
10. Brede of juist specifieke interesse
11. hoge motivatie/veel energie/leergierig
12. Creatief/origineel
13. Perfectionistisch
14. Apart gevoel voor humor
15. Hoge mate van concentratie/ aan diverse zaken tegelijk kunnen werken
16. Hekel aan oefenen en herhalen

Figuur 1: Kenmerken van hoogbegaafde leerlingen

Als aanvulling op deze lijst van eigenschappen wordt in figuur 2 een overzicht van een aantal concrete gedragingen gegeven, die kenmerkend zijn voor hoogbegaafde leerlingen en die in de schoolpraktijk kunnen worden waargenomen (Kaput, 2002). Met behulp van de eigenschappen en de gedragskenmerken is het mogelijk een hoogbegaafde leerling op school en in de klas te herkennen.

Een hoogbegaafde leerling:	
<ul style="list-style-type: none"> • Heeft altijd vragen; • Is een grote gisser (en probeert uit de context af te leiden); • Is een zeer nieuwsgierige onderzoeker; • Is vaak diep mentaal en fysiek betrokken (en soms afwezig hierdoor); • Drijft op complexiteit; • Gebruikt vaak ongewoon en complex vocabulaire; • Heeft flitsende, onnozele en vreemde ideeën; • Hangt rond en test uit; • Discussieert in detail, is kritisch en bewerkt stellingen; 	<ul style="list-style-type: none"> • Kan bovengemiddeld, gemiddeld en ook onder gemiddeld presteren; • Laat sterke gevoelens en opties zien; • Weet het vaak al; • Toont meesterschap na één à twee repetities; • Ontwikkelt ideeën; • Prefereert vaak ouder gezelschap; • Onderzoekt de toepassingen; • Start projecten; • Creëert nieuwe ontwerpen; • Geniet van leren; • Is een uitvinder; • Is hoogst zelfkritisch.

Figuur 2 Gedragskenmerken van hoogbegaafde leerlingen

Deze kenmerken en eigenschappen maken het voor een aantal hoogbegaafde leerlingen moeilijk om zonder problemen door het reguliere onderwijsprogramma te lopen. Een onderwijsprogramma dat ontwikkeld is voor gemiddelde leerlingen biedt te weinig uitdaging, te veel herhaling en oefening, te weinig snelheid en te weinig nieuwe informatie. Een vraag die in dit verband gesteld kan worden, is waarom voor een aantal hoogbegaafde leerlingen het reguliere programma geen noemenswaardige problemen oplevert en waarom voor een aantal andere leerlingen wel. Om dit te verduidelijken treft u hieronder een verklaringsmodel aan (Heller, Mönks, Sternberg & Subotnik, 2000), waaruit de enorme hoeveelheid aan factoren die een rol spelen, blijkt (zie figuur 3).

Figuur 3 Munich Model of Giftedness and Talent (In: Heller, Mönks, Sternberg & Subotnik, 2000)
Bewerking CBO, Nijmegen

In dit 'Munich Model of Giftedness and Talent' worden onafhankelijke vormen van talenten of begaafdheidsfactoren aan de linkerkant weergegeven. Dit zijn de voorspellers of predictoren voor te verwachten prestaties (Prestatiedomeinen) die aan de rechterkant van het model staan vermeld. Met dit verklaringsmodel wordt duidelijk dat voor het tot stand komen van de prestaties andere factoren (moderatoren) medebepalend zijn. Genoemd worden niet-cognitieve persoonlijkheidskenmerken, zoals faalangst en prestatiemotivatie en omgevingsfactoren, zoals het gezinsklimaat en ook het school/klassenklimaat, omdat ook een (hoogbegaafde) leerling niet los staat van zijn omgeving.

Enkele concrete voorbeelden van remmende factoren in de schoolsituatie zijn (Cuijpers & De Boer, 2004):

- pestgedrag in de klas
- de ongeschreven regel dat het 'not done' is om hoge cijfers te halen of actief mee te doen in de les,
- de expliciete uitspraak van een school- of docententeam dat alle aandacht naar de zwakkere leerlingen uit moet gaan en dat het niet eerlijk is om slimme leerlingen nog meer te bevoordelen door extra aandacht,
- de verwachting van een leerkracht dat een hoogbegaafde leerling alleen maar tienden haalt; en
- verschillende negatieve ervaringen van een leerling ten aanzien van het onderwijs op vorige scholen.

1.1 Signalering van hoogbegaafden in het onderwijs

De vorige overzichten van kenmerken van hoogbegaafde leerlingen geven over het algemeen een vrij positief beeld van deze leerlingen. Deze lijsten worden veelvuldig gehanteerd in publicaties en zijn bepalend voor het beeld dat veel mensen hebben van hoogbegaafde leerlingen. Er zijn echter ook onderpresterende hoogbegaafde leerlingen. Deze zijn veel lastiger te herkennen omdat ze naast 'positieve' kenmerken, zogenaamde 'negatieve' kenmerken hebben. Hieronder staat een lijst met kenmerken van onderpresteerders (Barreveld, 1996; Mooij, 1991; Hulsbeek, Steenberg-Penterman & Bronkhorst, 2002; Cuijpers & De Boer, 2004; Pluymakers & Span, 1999).

Positief	
1.	Grote en uitzonderlijke kennis
2.	Grote interesse
3.	Schoolwerk kan heel goed zijn
4.	Positief thuiswerk
5.	Grote verbeelding
6.	Hoge mate van sensitiviteit
Negatief	
7.	Afnemende prestaties, wisselend resultaten
8.	Negatief gedrag (anderen afleiden)
9.	Haperende sociaal-emotionele ontwikkeling
10.	Geringe taakgerichtheid (snel afgeleid, dagdromen, veel slordigheidsfoutjes)
11.	Negatieve houding (met tegenzin naar school)

Figuur 4: Kenmerken van onderpresterende hoogbegaafde leerlingen

Om deze leerlingen tijdig te herkennen is het belangrijk dat scholen een goede identificatie en signaleringsprocedure hebben voor alle leerlingen en specifiek voor hoogbegaafde leerlingen,

zodat veranderingen in gedrag en schoolprestaties vroegtijdig kunnen worden onderkend en er passende maatregelen kunnen worden getroffen. Regelmatig contact met ouders over de vorderingen van hun kind en het welbevinden is essentieel om tijdig discrepanties in het gedrag thuis en op school te kunnen signaleren. Met name ouders kunnen scholen veel informatie verstrekken over de leerpotenties van hun kind als er sprake is van onderpresteren of gedragsproblemen. Essentieel is dan ook het contact met ouders bij beslissingen over overgang, doorstroming, afstroming en vervolgonderwijs.

1.2 Afstemmen op onderwijsbehoeften

Zowel in het basis- als in het voortgezet onderwijs zijn er verschillende scholen die hun onderwijs afstemmen op de specifieke onderwijsbehoeften van (hoog)begaafde leerlingen. Daarmee bieden ze de leerlingen uitdaging en continuïteit in hun leerontwikkeling. In het onderstaande schema staan de meest voorkomende interventies voor hoogbegaafde leerlingen op het gebied van leren in het basisonderwijs weergegeven:

1. het aanbieden van verrijkingsmateriaal

- verdieping
(hierbij wordt dieper ingegaan op de reguliere leerstof; zo kan een onderwerp als 'konijnen' worden uitgediept door de anatomie van konijnen aan de orde te stellen)
- verbreding
(hierbij wordt leerstof aangeboden dat wat betreft onderwerp buiten het reguliere leerstofaanbod valt; zo kan een onderwerp als 'konijnen' worden verbreed door 'knaagdieren' aan de orde te stellen)

2. versnellen

- de leerstof wordt door de leerling versneld doorlopen (tempodifferentiatie)
(hierbij kan over de jaargrenzen heen aan de leerstof worden doorgewerkt)
- het overslaan van een groep/vervroegd naar groep 3/ vervroegd naar vervolgonderwijs;
- de leerstof inkorten door te schrappen (compacten)
(hierdoor is het mogelijk om twee groepen in in één jaar te doen)

De wijze waarop deze aanpassingen worden gerealiseerd kunnen per school en per leerling verschillen. Zo zijn er basisscholen die verrijking in een plusklas aanbieden. Ook zijn er plusklassen, die geïnitieerd worden door een VO-school. Leerlingen van verschillende basisscholen komen naar de VO-school om daar gedurende één of meerdere dagdelen per week extra activiteiten te volgen.

In het VO zijn er vergelijkbare aanpassingen voor hoogbegaafde leerlingen. Het overslaan van een klas of leerjaar is daar minder aan de orde. Twee leerjaren afronden in één jaar komt wel voor. Ook zijn er voorbeelden van leerlingen die versneld doorstromen naar vervolgonderwijs, of die tijdens hun VO-tijd colleges volgen op de universiteit.

1.3 Afstemmen met ouders en leerling

Ongeacht de keuzes die scholen maken, is het belangrijk dat er over de genomen maatregelen met alle betrokkenen wordt gecommuniceerd. In dit verband dient er specifieke aandacht te zijn voor de communicatie met ouders en leerlingen. Zoals al eerder aangegeven zijn ouders een belangrijke informatiebron als het gaat om het herkennen van hoogbegaafdheid en onderkennen van de specifieke behoeften van hun kind. Maar ook de leerling zelf dient hierbij niet vergeten te worden. Hieronder volgen enkele tips die kunnen worden gebruikt bij gesprekken met ouders en leerlingen.

- Bereid het gesprek met de ouders goed voor door alles “paraat” te hebben wat de school weet over de betreffende leerling, zoals informatie basisschool; prestaties bij de verschillende vakken; specifieke maatregelen zoals bijvoorbeeld versnellen of volgen van extra leertrajecten, omgang leerkrachten, docenten en medeleerlingen; testgegevens; enzovoort.
- Betrek ook de betreffende leerling bij het gesprek (kan ook apart) en probeer van de leerling duidelijk te krijgen wat er in zijn/ haar beleving speelt en wat voor de leerling belangrijk is;
- Plan bedenktijd in na een gesprek om zonodig verdere informatie in te winnen bij derden (bijvoorbeeld over de gegevens van een onderzoeksrapport; zijn er andere scholen in de omgeving die ervaring hebben met een vergelijkbare situatie, enzovoort);
- Maak een vervolgspraak, waarin de mogelijkheden die de school ziet met de ouders en de leerling worden gecommuniceerd;
- Maak een verslag van elk gesprek met een kort afsprakenlijstje. Evalueer na enige tijd hoe de afspraken zijn nageleefd en welke eventuele nieuwe afspraken gemaakt kunnen worden.

In hoofdstuk 2 wordt het inventariserend onderzoek beschreven op welke wijze PO- en VO-scholen vorm en inhoud geven aan de overdracht van leerlingen van het ene naar het andere schooltype.

2 Overdracht PO – VO: een doorgaande lijn voor hoogbegaafde leerlingen?

2.1 Opzet van het vooronderzoek

2.1.1 Doel

De doelstelling van het vooronderzoek is zicht te krijgen op de informatieoverdracht met betrekking tot hoogbegaafde leerlingen van het basisonderwijs (PO) naar het voortgezet onderwijs (VO). De resultaten van het onderzoek dragen bij aan de ontwikkeling van een instrument waarmee de overdracht van het PO naar het VO voor hoogbegaafde leerlingen kan worden vergemakkelijkt.

2.1.2 Vraagstelling

Het onderzoek richt zich in de eerste plaats op welke informatie met betrekking tot hoogbegaafde leerlingen wordt overgedragen van het basisonderwijs naar het voortgezet onderwijs, en wil daarnaast ook boven tafel krijgen op welke wijze dat gebeurt en wat de wenselijke situatie is. Dit is vertaald in de volgende onderzoeksvragen:

1. Welke informatie met betrekking tot hoogbegaafde leerlingen wordt overgedragen van het PO naar het VO?
2. Op welke manier wordt de informatie overgedragen?
3. Wat gebeurt met de overgedragen informatie in het VO?
4. Welke wensen hebben intern begeleiders ten aanzien van een goede overdracht van PO naar VO?

Om een antwoord te krijgen op deze vragen, zijn twee vragenlijsten ontwikkeld: één voor het basisonderwijs (bijlage 1) en één voor het voortgezet onderwijs (bijlage 2).

2.1.3 Respons

Vanuit het basisonderwijs zijn 242 vragenlijsten (van de 650) teruggestuurd. Dat betekent een responspercentage van 37%. Vanuit het voortgezet onderwijs zijn 52 vragenlijsten (van de 150) retour gekomen. Dat betekent een responspercentage van 35%. Gezien de korte periode waarin de vragenlijsten terug gestuurd konden worden, is de respons boven gemiddeld te noemen. Toch dienen de resultaten van dit onderzoek met enige voorzichtigheid geïnterpreteerd te worden.

De verwerking van de binnengekomen en ingevulde vragenlijsten heeft plaatsgevonden met behulp van SPSS.

2.1.4 Beschrijving van de respondentengroep

De respondenten uit het basisonderwijs zijn voornamelijk intern begeleiders (39%). Daarna volgde een grote groep respondenten (25%) die een combinatiefunctie bekleedde. De meest voorkomende combinatie van functies in deze groep was intern begeleider en leerkracht groep 7/8 (44%). Daarna volgde de combinatie intern begeleider en (adjunct)directeur (15%). Bij de respondenten uit het voortgezet onderwijs komen twee functies het meeste voor: een functie waarin men op een of andere manier met hoogbegaafde leerlingen werkt (bijvoorbeeld coördinator hoogbegaafdheid, medewerker werkgroep hoogbegaafdheid of coördinator vwo+) en de functie van docent (beiden 29%). De functie van docent komt bijna altijd in combinatie

met een andere functie voor. Deze andere functie is vaak de functie waarin men met hoogbegaafde leerlingen werkt.

2.2 Conclusies en aanbevelingen

In deze paragraaf worden de conclusies en aanbevelingen gepresenteerd die op basis van de onderzoeksresultaten zijn geformuleerd. Een uitgebreide verslaglegging van de informatie uit de geretourneerde vragenlijsten treft u aan in bijlage 3.

2.2.1 Conclusies

1. Welke informatie met betrekking tot hoogbegaafde leerlingen wordt overgedragen van het po naar het vo?

Er wordt vooral informatie overgedragen met betrekking tot citoscores, verbredings/verdiepingsactiviteiten, versnelling en externe onderzoeksgegevens.

2. Op welke manier wordt de informatie overgedragen?

De bovengenoemde informatie wordt meestal doorgegeven door middel van het leerlingvolgsysteem of het onderwijskundig rapport. De informatie wordt meestal door de leerkracht van groep 8 toegelicht in een overdrachtsgesprek met iemand uit het voortgezet onderwijs. Soms zijn daar ouders of de betreffende leerling bij.

3. Wat gebeurt met de overgedragen informatie in het vo?

In het vo komen de aanmeldingen van leerlingen binnen bij de brugklascoördinator/coördinator onderbouw of de directie. Bij de aanmelding wordt door een grote groep respondenten niet gecheckt of een leerling hoogbegaafd is. Respondenten die dat wel doen krijgen hun informatie veelal mondeling van de basisschool (meestal in het overdrachtsgesprek) en een enkele keer uit de schriftelijke gegevens (cito, givo, extern). Als bekend is dat een leerling hoogbegaafd is, wordt deze meestal in een plusklas of plustraject geplaatst. Als de hoogbegaafde leerling een risicofactor heeft, worden de gegevens doorgegeven aan de mentor/zorgcoördinator en worden mogelijkheden voor extra begeleiding geboden. Deze extra begeleiding bestaat dan uit individuele begeleiding met een persoonlijke mentor of een verwijzing naar derdelijnszorg.

4. Welke wensen hebben intern begeleiders ten aanzien van een goede overdracht van po naar vo?

Zowel de respondenten van het basisonderwijs als van het voortgezet onderwijs geven aan dat een goede informatieoverdracht heel belangrijk is. Het gaat daarbij om meer dan alleen de cognitieve gegevens vanuit het leerlingvolgsysteem. De respondenten uit het voortgezet onderwijs willen ook een beeld krijgen van de sociaal emotionele ontwikkeling van de leerling en van zijn motivatie en leerhouding. Opvallend is dat de respondenten basisonderwijs in de vragenlijst niet aangeven deze informatie door te geven, terwijl daar blijkbaar wel behoefte aan is.

2.2.2 Aanbevelingen

- Gebruik de leerkracht van groep 8 als aanspreekpunt in de overdracht vanuit de basisschool.

- Gebruik de coördinator onderbouw/brugklassen als aanspreekpunt in de overdracht naar de school voor voortgezet onderwijs.
- Maak voor het overdragen van informatie met betrekking tot hoogbegaafde leerlingen gebruik van een overdrachtsgesprek.
- Het instrument dat gebruikt wordt voor de overdracht van informatie naar het voortgezet onderwijs dient expliciete informatie te bevatten met betrekking tot de hoogbegaafdheid van de leerling. Daarbij gaat het niet alleen om de cognitieve scores, maar ook om informatie met betrekking tot verbreding/verdieping, versnelling, sociaal-emotionele ontwikkeling, eventuele risicofactoren, motivatie en leerhouding.
- Zorg ervoor dat er binnen de school beleid is met betrekking tot de opvang en begeleiding van hoogbegaafde leerlingen en zorg ervoor dat er in het team draagvlak bestaat voor dit beleid.
- Zorg voor een duidelijke leerroute voor hoogbegaafde leerlingen.
- Zorg ervoor dat iemand in de school in staat is om passende begeleiding voor hoogbegaafde leerlingen op te zetten.
- Zorg ervoor dat alle relevante informatie met betrekking tot de hoogbegaafde leerling wordt doorgegeven aan het voortgezet onderwijs.

De resultaten van dit vooronderzoek alsmede de specifieke onderwijsbehoeften van hoogbegaafde leerlingen zijn uitgangspunt geweest voor het ontwikkelen van de systematiek die in hoofdstuk 3 wordt beschreven.

3 De systematiek voor warme overdracht

Voor hoogbegaafde leerlingen in het primair onderwijs is een warme overdracht naar het voortgezet onderwijs essentieel voor de benodigde continuïteit in de (leer)ontwikkeling. Daarbij gaat het niet alleen om het daadwerkelijke moment van overdracht (vaak in de vorm van een gesprek tussen leerkracht PO en brugklascoördinator VO), maar ook om het afstemmen van beleid tussen de aanleverende school (PO) en afnemende school (VO), voor zover dat mogelijk is. Dit impliceert overigens terecht dat er op beide scholen (primair en voortgezet onderwijs) beleid dient te zijn voor deze leerlingen. Bij het zorgdragen voor een warme overdracht worden de volgende niveaus onderscheiden:

1. management
2. team
3. leerkracht/docent
4. de overdracht po/vo

Hierbij is bovendien sprake van een duidelijke onderlinge afhankelijkheid tussen de diverse uitvoeringsniveaus op school als ook tussen PO- en VO-scholen (zie het schema op de volgende pagina).

Om de overdracht te optimaliseren kan het in kaart brengen van diverse inhoudelijke en organisatorische aspecten op de school al een stuk helderheid verschaffen. De checklist in dit hoofdstuk is in eerste instantie ontwikkeld om scholen te ondersteunen bij het inzichtelijk maken van de huidige situatie op de school. Daarnaast kan deze checklist ook ingezet worden als zelfbeoordelingsinstrument bij het formuleren van de gewenste situatie op de school en de daarbij behorende aandachtspunten.

De checklist is onderverdeeld in diverse standaarden die zijn vertaald in indicatoren. Op een vier-puntsschaal (-- slecht, - matig, + voldoende, ++ goed) kan een beoordeling van de schoolsituatie worden aangeven. De standaarden zijn geclusterd per uitvoeringsniveau. Bij elke standaard kunnen ontwikkelpunten worden geformuleerd.

Bij een zorgvuldige overdracht zijn PO- en VO-scholen goed op de hoogte van elkaars (zorg)beleid. Dit om het beleid, waar mogelijk, op elkaar af te kunnen stemmen. De checklist is dan ook gelijktijdig door zowel PO-scholen (de indicatoren aan de linkerzijde) als VO-scholen (de indicatoren aan de rechterzijde) in te vullen. De indicatoren aan beide zijden komen daarbij op veel punten met elkaar overeen, maar zijn wel zorgvuldig geformuleerd voor beide schooltypen. Deze opzet biedt scholen de mogelijkheid om in één oogopslag de overeenkomsten en verschillen duidelijk te krijgen en hierover met elkaar in gesprek te gaan.

Tot slot is de checklist niet als een voorschrijvend maar als een ondersteunend (dit zijn de mogelijkheden) instrument bedoeld.

Checklist

3.1 Het management

Op managementniveau worden zeven standaarden onderscheiden, die elk een aantal indicatoren omvatten. Na het scoren van de indicatoren kan per standaard een aantal ontwikkelpunten worden geformuleerd.

(-- slecht, - matig, + voldoende, ++ goed)

	PRIMAIR ONDERWIJS					VOORTGEZET ONDERWIJS	
1	De school heeft een visie op onderwijs en leren van hoogbegaafde leerlingen	--	-	+	++	De school heeft een visie op onderwijs en leren van hoogbegaafde leerlingen	1
	<i>Indicatoren</i>					<i>Indicatoren</i>	
1.1	In het schoolplan is de visie op onderwijs in het algemeen en voor hoogbegaafde leerlingen in het bijzonder beschreven.					In het schoolplan is de visie op onderwijs in het algemeen en voor hoogbegaafde leerlingen in het bijzonder beschreven.	1.1
1.2	Het beleid toegespitst op HB-leerlingen maakt integraal onderdeel uit van het algemene schoolbeleid.					Het beleid toegespitst op HB-leerlingen maakt integraal onderdeel uit van het algemene schoolbeleid.	1.2
1.3	In het schoolplan staat beschreven op welke wijze de school het onderwijs afstemt op de pedagogische behoefte van HB-leerlingen.					In het schoolplan staat beschreven op welke wijze de school het onderwijs afstemt op de pedagogische behoefte van HB-leerlingen.	1.3
1.4	In het schoolplan staat beschreven op welke wijze de school het onderwijs afstemt op de didactische behoefte van HB-leerlingen.					In het schoolplan staat beschreven op welke wijze de school het onderwijs afstemt op de didactische behoefte van HB-leerlingen.	1.4
1.5	In het schoolplan staat beschreven op welke wijze de school specifieke begeleiding (zorg) afstemt op de pedagogische behoefte van HB-leerlingen.					In het schoolplan staat beschreven op welke wijze de school specifieke begeleiding (zorg) afstemt op de pedagogische behoefte van HB-leerlingen.	1.5
1.6	In het schoolplan staat beschreven op welke wijze de school specifieke begeleiding (zorg) afstemt op de didactische behoefte van HB-leerlingen.					In het schoolplan staat beschreven op welke wijze de school specifieke begeleiding (zorg) afstemt op de didactische behoefte van HB-leerlingen.	1.6
1.7	Er zijn contacten met PO en VO scholen in het SWV of de regio over het tijdspad en de procedures voor overdracht.					Er zijn contacten met PO en VO scholen in het SWV of de regio over het tijdspad en de procedures voor overdracht.	1.7
1.8	Er zijn contacten met PO en VO					Er zijn contacten met PO en VO	1.8

	scholen in het SWV of de regio over het tijdspad en de procedures voor overdracht.					scholen in het SWV of de regio over het tijdspad en de procedures voor overdracht.	
Ontwikkelpunten bij deze standaard:							
2	De school kent flexibele leerarrangementen	--	-	+	++	De school kent flexibele leerarrangementen	2
	<i>Indicatoren</i>					<i>Indicatoren</i>	
2.1	In het beleid is vastgelegd dat aanvullingen op het reguliere curriculum gemaakt kunnen worden.					Er kunnen aanvullingen op het reguliere curriculum gemaakt worden.	2.1
2.2	In het beleid is vastgelegd dat voor groepen of voor individuele leerlingen eigen leerdoelen en trajecten uitgezet kunnen worden.					Voor groepen of voor individuele leerlingen is ervaring met het stellen van eigen leerdoelen en trajecten.	2.2
Ontwikkelpunten bij deze standaard:							
3	Leerkrachten hebben specifieke taken voor hoogbegaafde leerlingen	--	-	+	++	Docenten hebben specifieke taken voor hoogbegaafde leerlingen	3
	<i>Indicatoren</i>					<i>Indicatoren</i>	
3.1	Er is sprake van een professionaliseringsplan hoogbegaafdheid voor leerkrachten.					Er is sprake van een professionaliseringsplan hoogbegaafdheid voor docenten.	3.1
3.2	Er is sprake van een professionaliseringsplan hoogbegaafdheid voor specialisten binnen de school.					Er is sprake van een professionaliseringsplan hoogbegaafdheid voor specialisten binnen de school.	3.2
Ontwikkelpunten bij deze standaard:							
4	Er is een leerlingvolgsysteem waarmee leervorderingen en gedragsontwikkelingen in kaart kunnen worden gebracht	--	-	+	++	Er is een leerlingvolgsysteem waarmee leervorderingen en gedragsontwikkelingen in kaart kunnen worden gebracht	4
	<i>Indicatoren</i>					<i>Indicatoren</i>	
4.1	De school heeft een (geautomatiseerd) leerlingvolgsysteem voor het in kaart brengen van leerontwikkelingen.					De school heeft een (geautomatiseerd) leerlingvolgsysteem voor het in kaart brengen van leerontwikkelingen.	4.1
4.2	De school heeft een (geautomatiseerd) leerlingvolgsysteem voor het in kaart brengen van					De school heeft een (geautomatiseerd) leerlingvolgsysteem voor het in kaart brengen van	4.2

	gedragsontwikkelingen.					gedragsontwikkelingen.	
4.3	Leerlingen kunnen werken met een portfolio om eigen leertrajecten en vorderingen zichtbaar te maken.					Leerlingen kunnen werken met een portfolio om eigen leertrajecten en vorderingen zichtbaar te maken.	4.3
Ontwikkelpunten bij deze standaard:							
5	Er is een procedure vastgelegd met betrekking tot de identificatie en begeleiding van hoogbegaafde leerlingen	--	-	+	++	Er is een procedure vastgelegd met betrekking tot de identificatie en begeleiding van hoogbegaafde leerlingen	5
	<i>Indicatoren</i>					<i>Indicatoren</i>	
5.1	De procedure van signalering tot en met doorstroming is op orde; inclusief instroming en vervroegde doorstroming.					De procedure van aanmelding tot en met plaatsing is op orde; inclusief (vervroegde) in- en doorstroming, verwijzing en afstroming.	5.1
5.2	Er vinden overdrachtsgesprekken plaats met scholen vo over specifieke onderwijsbehoeften van de HB-leerlingen.					Er vinden overdrachtsgesprekken plaats met scholen po over specifieke onderwijsbehoeften van de HB-leerlingen	5.3
Ontwikkelpunten bij deze standaard:							
6	De zorgstructuur kan ook aangewend worden voor HB-leerlingen	--	-	+	++	De zorgstructuur kan ook aangewend worden voor HB-leerlingen	6
	<i>Indicatoren</i>					<i>Indicatoren</i>	
6.1	In het zorgplan staat beschreven op welke wijze de zorg voor hoogbegaafde leerlingen is gerealiseerd.					In het zorgplan is beschreven op welke wijze de zorg voor hoogbegaafde leerlingen is gerealiseerd.	6.1
6.2	Er is een zorgcoördinator/ IB'er verantwoordelijk voor de samenhang en afstemming van het geheel aan zorg.					Er is een zorgcoördinator/ leerlingbegeleider verantwoordelijk voor de samenhang en afstemming van het geheel aan zorg.	6.2
6.3	Er zijn afspraken over taken en verantwoordelijkheden t.a.v. specifieke 'zorg' maatregelen voor HB-leerlingen.					Er zijn afspraken over taken en verantwoordelijkheden t.a.v. specifieke 'zorg' maatregelen voor HB-leerlingen.	6.3
6.4	Er zijn afspraken over taken en verantwoordelijkheden t.b.v. specifiek onderwijs en begeleiding van HB-leerlingen en de registratie daarvan.					Er zijn afspraken over taken en verantwoordelijkheden t.b.v. specifiek onderwijs en begeleiding van HB-leerlingen en de registratie daarvan.	6.4
Ontwikkelpunten bij deze standaard:							
7	Er zijn duidelijke procedures voor					Er zijn duidelijke procedures voor	7

	herkenning, signalering en afstemming van (behoefte aan) zorg	--	-	+	++	herkenning, signalering en afstemming van (behoefte aan) zorg	
	<i>Indicatoren</i>					<i>Indicatoren</i>	
7.1	Er vinden leerlingbesprekingen plaats leidend tot zorgafspraken.					Er vinden leerlingbesprekingen plaats leidend tot zorgafspraken.	7.1
7.2	Er zijn relaties met instellingen of deskundigen buiten de school (3 ^e lijns zorg) waarop een beroep gedaan kan worden.					Er zijn relaties met instellingen of deskundigen buiten de school (3 ^e lijns zorg) waarop een beroep gedaan kan worden.	7.2
Ontwikkelpunten bij deze standaard:							

3.2 Het team (leerkrachten en docenten)

Op teamniveau worden vier standaarden onderscheiden, die elk een aantal indicatoren omvatten. Na het scoren van de indicatoren kan per standaard een aantal ontwikkelpunten worden geformuleerd.

(-- slecht, - matig, + voldoende, ++ goed)

	<i>Primair Onderwijs</i>					<i>Voortgezet Onderwijs</i>	
1	Er is op teamniveau kennis over hoogbegaafdheid	--	-	+	++	Er is op teamniveau kennis over hoogbegaafdheid	1
	<i>Indicatoren</i>					<i>Indicatoren</i>	
1.1	Iedereen in het team weet wat hoogbegaafdheid is.					Iedereen in het team weet wat hoogbegaafdheid is..	1.1
1.2	Iedereen in het team is bekend met uitingsvormen van hoogbegaafdheid.					Iedereen in het team is bekend met uitingsvormen van hoogbegaafdheid.	1.2
Ontwikkelpunten bij deze standaard:							
2	Het curriculum, materialen en middelen worden flexibel ingezet voor specifieke groepen of individuele leerlingen om op die manier aan hun specifieke onderwijsbehoefte tegemoet te komen	--	-	+	++	Het curriculum, materialen en middelen worden flexibel ingezet voor specifieke groepen of individuele leerlingen om op die manier aan hun specifieke onderwijsbehoefte tegemoet te komen	2
	<i>Indicatoren</i>					<i>Indicatoren</i>	
2.1	Leerkrachten zijn competent in het aanpassen van het curriculum.					Een leerjaarcoördinator kan vakdocenten aanspreken op het flexibel inzetten van het curriculum.	2.1
2.2	Leerkrachten hebben de beschikking over extra materialen en middelen en kunnen die tijdens de les inzetten.					Een leerjaarcoördinator ondersteunt docenten bij het flexibel inzetten van extra materialen en middelen.	2.2
2.3	Leerkrachten kunnen differentiatievormen inzetten.					Docenten kunnen differentiatievormen inzetten.	2.3
2.4	Leerkrachten zijn competent in het toepassen van verschillende werkwijzen.					Docenten zijn competent in het toepassen van verschillende werkwijzen.	2.4
2.5	Leerkrachten voelen zich competent in het flexibiliseren van leertrajecten.					De mentor/zorgcoördinator kan specifieke leerbehoeften vertalen naar flexibele leertrajecten.	2.5
Ontwikkelpunten bij deze standaard:							

3	Er is een systematiek voor het bijhouden, registreren en evalueren van leerlinggegevens	--	-	+	++	Er is een systematiek voor het bijhouden, registreren en evalueren van leerlinggegevens	3
	<i>Indicatoren</i>					<i>Indicatoren</i>	
3.1	Er is een (geautomatiseerd) LVS voor het registreren van leerlinggegevens.					Er is een (geautomatiseerd) LVS voor het registreren van leerlinggegevens.	3.1
3.2	Er is een systematiek voor het houden van leerlingbesprekingen (bijvoorbeeld ELB).					Er is een systematiek voor het houden van leerlingbesprekingen (bijvoorbeeld ELB).	3.2
3.3	De intern begeleider kan leerlinggegevens vertalen naar specifieke onderwijsbehoeften van de leerling.					De mentor/ zorgcoördinator kan leerlinggegevens vertalen naar specifieke onderwijsbehoeften van deze leerling.	3.3
3.4	Leerkrachten zijn competent in het houden van leerlingbesprekingen.					De mentor/ zorgcoördinator verzorgt de informatieoverdracht naar het docententeam.	3.4
3.5	Leerkrachten kunnen werken met handelingsplannen.					De mentor/ zorgcoördinator kan handelingsplannen opzetten.	3.5
3.6	Leerkrachten kunnen met specifieke vragen over de begeleiding van HB-leerlingen terecht bij de intern begeleider.					Docenten kunnen met specifieke vragen over de begeleiding van HB-leerlingen terecht bij de mentor.	3.6
Ontwikkelpunten bij deze standaard:							
4	Er zijn afspraken over het inzetten van specialistische begeleiding	--	-	+	++	Er zijn afspraken over het inzetten van specialistische begeleiding	4
	<i>Indicatoren</i>					<i>Indicatoren</i>	
4.1	Leerkrachten kunnen bij meervoudige problematiek (naast hoogbegaafd ook dyslexie, adhd of autisme spectrum stoornis, enz.) een beroep doen op ondersteuning door een specialist.					Leerkrachten kunnen bij meervoudige problematiek (naast hoogbegaafd ook dyslexie, adhd of autisme spectrum stoornis, enz.) een beroep doen op ondersteuning door een specialist.	4.1
4.2	De intern begeleider onderhoudt contact met specialisten buiten de school/ 3 ^e lijns zorg.					De zorgcoördinator onderhoudt contacten met specialisten buiten de school/ 3 ^e lijns zorg.	4.2
4.3	Gegevens over specialistische begeleiding worden in samenspraak met ouders schoolintern teruggekoppeld.					Gegevens over specialistische begeleiding worden in samenspraak met ouders schoolintern teruggekoppeld.	4.3
4.4	Gegevens over specifieke begeleiding worden beschreven in het onderwijskundig rapport.					Gegevens uit het onderwijskundig rapport over specifieke begeleiding worden meegenomen in het leerling-profiel.	4.4
Ontwikkelpunten bij deze standaard:							

3.3 De leerkracht/ docent

In dit gedeelte wordt een aantal standaarden en indicatoren van niveau 1 en 2 geconcretiseerd in indicatoren op het niveau van het primaire proces. Dit gedeelte van de checklist of zelfbeoordelingsinstrument kan daarom ook worden ingevuld door de leerkracht van groep (7) 8 en de docent van leerjaar 1. Tenzij anders vermeld wordt met 'leerkracht' de leerkracht van groep 8 bedoeld en met 'docent' de docent van leerjaar 1 bedoeld. Het leerkrachtniveau kent maar één standaard die is uitgewerkt in een aantal indicatoren. Na het scoren van de indicatoren kan voor de standaard een aantal ontwikkelpunten worden geformuleerd.

(-- slecht, - matig, + voldoende, ++ goed)

	<i>Primair Onderwijs</i>					<i>Voortgezet Onderwijs</i>	
1	Op de school is er binnen het primaire proces maatwerk voor hoogbegaafde leerlingen	--	-	+	++	Op de school is er binnen het primaire proces maatwerk voor hoogbegaafde leerlingen	1
	<i>Indicatoren</i>					<i>Indicatoren</i>	
1.1	De leerkracht van groep 7 voorziet de leerkracht van groep 8 van relevante informatie ten behoeve van de continuïteit in de leerontwikkeling.					De docenten van leerjaar 2 continueren de ingezette lijn van leerjaar 1.	1.1
1.2	De leerkracht stemt het curriculum af op de speciale onderwijsbehoefte van de leerling.					De docenten stemmen het curriculum af op de speciale onderwijsbehoefte van de leerling.	1.2
1.3	De leerkracht kan de leerling begeleiding bieden op het gebied van sociaal emotionele ontwikkeling					De docenten kunnen de leerling begeleiding bieden op het gebied van sociaal emotionele ontwikkeling	1.3
1.4	De leerkracht kan een profielschets geven van de leerling (o.a. werkhouding, sociale omgang).					De docenten zijn op de hoogte van de profielschets van de leerling (o.a. werkhouding, sociale omgang).	1.4
1.5	De leerkracht beschikt over extra leermiddelen voor de hoogbegaafde leerling.					De docenten beschikken over extra leermiddelen voor de hoogbegaafde leerling.	1.5
1.6	De leerkracht onderhoudt regelmatig contact met de ouders van de hoogbegaafde leerling met betrekking tot de resultaten van de geboden begeleiding.					De mentor onderhoudt regelmatig contact met de ouders van de hoogbegaafde leerling met betrekking tot de resultaten van de geboden begeleiding.	1.6
1.7	De leerkracht onderhoudt regelmatig contact met de hoogbegaafde leerling met betrekking tot de resultaten van de geboden begeleiding.					De mentor onderhoudt regelmatig contact met de hoogbegaafde leerling met betrekking tot de resultaten van de geboden begeleiding.	1.7
1.8	De school bespreekt met de ouders welke informatie tijdens het overdrachtsgesprek met de VO-school aan bod komt.					De school is op de hoogte van het feit dat ouders wel/niet weten welke informatie tijdens het overdrachtsgesprek met de PO-	

						school aan bod komt.	
Ontwikkelpunten bij deze standaard zijn:							

3.4 De overdracht

In dit gedeelte wordt een aantal standaarden en indicatoren van niveau 1, 2 en 3 vertaald naar de overdracht van het primair onderwijs naar het voortgezet onderwijs.

Het niveau van overdracht kent maar één standaard die is vertaald naar een aantal indicatoren. Na het scoren van de indicatoren kan voor de standaard een aantal ontwikkelpunten worden geformuleerd.

(-- slecht, - matig, + voldoende, ++ goed)

1	Op onze school is de overdracht naar het voortgezet onderwijs voor de HB-leerlingen geregeld	--	-	+	++	Onze school heeft de doorstroming van het PO naar het Voortgezet Onderwijs voor hoogbegaafde leerlingen geregeld	1
	<i>Indicatoren</i>					<i>Indicatoren</i>	
1.1	De school adviseert leerling en ouders over een geschikte vervolgopleiding.					De school voert een aanname gesprek met ouders en leerling over het te volgen traject.	1.1
1.2	De school voert een gesprek met de VO-school over de leerling ten behoeve van een goede overdracht.					De school voert een gesprek met de PO-school over de leerling ten behoeve van een goede overdracht.	1.2
1.3	Bij de overdracht wordt de VO-school op de hoogte gesteld van het advies dat is uitgebracht aan de leerling en ouders omtrent een geschikte vervolgopleiding.					Bij de overdracht wordt de VO-school op de hoogte gesteld van het advies dat is uitgebracht aan de leerling en ouders omtrent een geschikte vervolgopleiding.	1.3
1.4	Bij de overdracht wordt het onderwijskundig rapport overgedragen en besproken.					Bij de overdracht wordt het onderwijskundig rapport overgedragen.	1.4
1.5	Het onderwijskundig rapport bevat, indien aan de orde, de volgende informatie:					Het onderwijskundig rapport bevat, indien aan de orde, de volgende informatie:	1.5
	▪ citoscores					▪ citoscores	
	▪ gegevens leerlingvolgsysteem					▪ gegevens leerlingvolgsysteem	
	▪ handelingsplannen					▪ handelingsplannen	
	▪ gegevens over versnelling, verbreding, verdieping die heeft plaatsgevonden					▪ gegevens over versnelling, verbreding, verdieping die heeft plaatsgevonden	
	▪ sociaal-emotionele ontwikkeling en de eventuele extra begeleiding die heeft plaatsgevonden					▪ sociaal-emotionele ontwikkeling en de eventuele extra begeleiding die heeft plaatsgevonden	
	▪ gegevens van (externe) specialisten en/of het traject dat met hen doorlopen is					▪ gegevens van (externe) specialisten en/of het traject dat met hen doorlopen is	
▪ profielschets van de leerling					▪ profielschets van de leerling		

	op specifieke onderwijs- behoeftes en aanpak				op specifieke onderwijs- behoeftes en aanpak	
1.6	Er zijn procedures vastgesteld ten behoeve van een goede overdracht met een daaraan gekoppeld tijdpad.				Er zijn procedures vastgesteld ten behoeve van een goede overdracht met een daaraan gekoppeld tijdpad.	1.6
1.7	De betrokken personen/ leerkrachten zijn op de hoogte van het te volgen procedures, inclusief tijdpad (terugkoppeling van VO.				De betrokken personen/ docenten zijn op de hoogte van het te volgen tijdpad ten behoeve van een goede overdracht.	1.7
1.8	Een half jaar na de overdracht vindt terugkoppeling plaats van gegevens van de leerling door de VO-school aan de PO-school (om eventuele problemen te bespreken).				Een half jaar na de overdracht vindt terugkoppeling plaats van gegevens van de leerling door de VO-school aan de PO-school (om eventuele problemen te bespreken).	1.8
Ontwikkelpunten bij deze standaard zijn:						

Literatuurlijst

- Barreveld, I. (1996) *Hagar, een hoogbegaafd meisje*. Baarn: Ambo
- Boer, G. de & Cuijpers, E. (2002). (Hoog)begaafde leerlingen in het Voortgezet Onderwijs. Informatiebrochure. Amersfoort: CPS.
- Boer, G. de & Cuijpers, E. (2003). *Ideeënmap hoogbegaafde leerlingen*. Amersfoort: CPS.
- Cuijpers, E. & Boer, G. de (2004). *Maatwerk; afstemmen op sociaal-emotionele behoeften van hoogbegaafde leerlingen in het vo*, Amersfoort: CPS.
- Heller, K. Mönks, F., Sternberg, R & Subotnik, R. (2000) *International Handbook of Giftedness and Talent (2nd Edition) (pp. 141-155)*. Oxford: Pergamon.
- Heuvel, D. van den, Jurgens, K. & Roose, E. (1999) *Een hoogbegaafd kind in de klas*. Leuven: Garant
- Hulsbeek, M., Steenbergen-Penterman, N. & Bronkhorst, E. (2002), *(Hoog)begaafde kinderen in het basisonderwijs*. Informatiebrochure. Enschede: SLO.
- Kaput, A. (2002). *Wie past zich aan mij aan: een artikel over normaal doen en begaafde kinderen*. Talent, jaargang 4.
- Mooij, T. (1991). *Onderwijs aan hoogbegaafde kinderen*. Muiderberg: Dick Cuotinho,
- Mönks, F. & Ypenburg, I. (1993) *Hoogbegaafde kinderen thuis en op school*. Assen/Maastricht: Dekker & van de Vegt
- Onderwijsraad. (2004) *Hoe kan onderwijs meer betekenen voor jongeren?*. Den Haag: Onderwijsraad
- Pluymakers, M. & Span, P. (1999). *Onderpresteren*. In: Nelissen, J. & Span, P. *Begaafde kinderen op de basisschool; suggesties voor didactisch handelen* (pp. 91-101). Bekadidact, Baarn.
- Top, A. (2005). *Samen naar de top: Effectieve leerlingbesprekingen als strategie voor intern begeleiders bij de begeleiding van leerkrachten met onderwijsproblemen gerelateerd aan hoogbegaafdheid*. Groningen. Rijksuniversiteit Groningen Vakgroep Onderwijskunde
- Webb, J., Meckstroth, E. & Tolan, S. (2000). *De begeleiding van hoogbegaafde kinderen*. Assen: Van Gorcum

Doorgaande leerlijn hoogbegaafde leerlingen van het basisonderwijs naar het voortgezet onderwijs

Vragenlijst primair onderwijs

*Een project vanuit CPS en SLO gesubsidieerd door het Ministerie van Onderwijs
Cultuur en Wetenschappen in afstemming met WSNS+*

Toelichting

De vragenlijst is opgedeeld in twee delen:

1. Een aantal vragen met betrekking tot de manier waarop u op dit moment werkt aan een doorgaande lijn voor hoogbegaafde leerlingen en welke wensen daarbij heeft.
2. Een aantal vragen met betrekking tot uw achtergrond.

Het invullen van de vragenlijst kost ongeveer 15 minuten.

Wilt u de vragenlijst middels de bijgesloten antwoordenvolp retourneren? U hoeft de envelop niet te frankeren.

1. Een doorgaande lijn: hoe staat het met de informatieoverdracht van PO naar VO?

1. Geeft u informatie met betrekking tot hoogbegaafdheid van leerlingen door aan het vervolgonderwijs?

- Ja -> *ga verder met vraag 2*
- Nee -> *ga verder met vraag 4*

2. Welke informatie geeft u door?

Informatie met betrekking tot:

- versnelling
- verbreding/verdieping
- deelname plusgroepen/plusklassen
- aparte begeleiding (bijv. RT) individueel/groepsverband - handelingsplannen
- citoscores
- externe onderzoeksgegevens zoals, iq-score
- nominatie van ouders
- nominatie van leerling
- anders, namelijk .....

3. Welke instrumenten gebruikt u hierbij?

WILT U VAN ELK INSTRUMENT DAT U GEBRUIKT EEN VOORBEELD/KOPIE MEESTUREN?

- Onderwijskundig rapport
- Schoolvorderingen
- Citogegevens (leerlingvolgsysteem en/of cito-toets)
- Verslag van verbredings/verdiepingsactiviteiten die de leerling gevolgd heeft
- Anders, namelijk .....

4. Bereidt u de hoogbegaafde leerling voor op de overstap naar het voortgezet onderwijs?

- Ja -> *ga verder met vraag 5*
- Nee -> *ga verder met vraag 7*

5. Dit gebeurt .....

- individueel
- in groepsverband
- anders, namelijk .....

6. U kunt hieronder in enkele zinnen aangeven op welke wijze dat gebeurt.

7. Vindt er een overdrachtsgesprek plaats?

- Ja -> *ga verder met vraag 8*
- Nee -> *ga verder met vraag 11*

8. Met wie vindt dit gesprek plaats?

- Ouders
- Leerling
- Iemand uit het voortgezet onderwijs
- Anders, namelijk .....

9. Geeft u in dit gesprek ook informatie over de mogelijkheden voor specifiek vervolgonderwijs voor hoogbegaafde leerlingen?

- Ja
- Nee

10. Geeft u in dit gesprek ook informatie over de mogelijkheden voor specifieke begeleiding voor hoogbegaafde leerlingen?

- Ja
- Nee

11. Wie begeleidt de overdracht?

- Intern begeleider
- Leerkracht groep 8
- Directie
- Anders, namelijk .....

12. Welke aandachtspunten zijn voor u van belang om een doorgaande leerlijn te garanderen voor hoogbegaafde leerlingen?

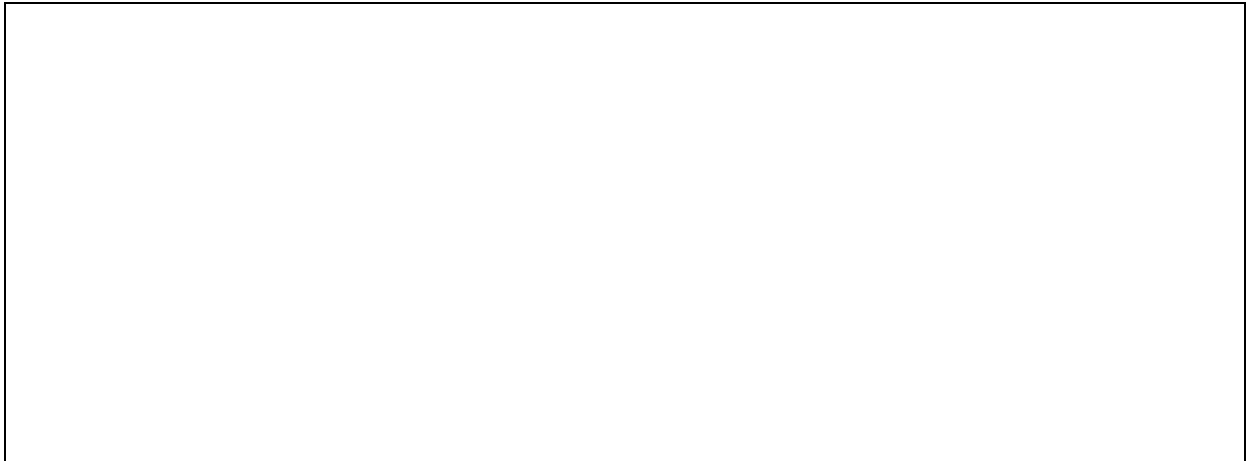
2. Achtergrondvragen

13. Het brinnummer van de school is: .....

14. Uw functie is:

- intern begeleider
- directeur
- remedial teacher
- leerkracht groep .....
- anders, namelijk .....

Als u nog opmerkingen heeft die u bij de voorgaande vragen niet heeft kunnen plaatsen, kunt u die hieronder plaatsen.

Wilt u de vragenlijst terugsturen in de bijgevoegde antwoordenvolop voor 12 april 2005? Alvast bedankt voor uw medewerking!

Doorgaande leerlijn hoogbegaafde leerlingen van het basisonderwijs naar het voortgezet onderwijs

Vragenlijst voortgezet onderwijs

*Een project vanuit CPS en SLO gesubsidieerd door het Ministerie van Onderwijs
Cultuur en Wetenschappen in afstemming met WSNS+*

Toelichting

De vragenlijst is opgedeeld in twee delen:

1. een aantal vragen met betrekking tot de manier waarop u op dit moment werkt aan een doorgaande lijn voor hoogbegaafde leerlingen en welke wensen u daarbij heeft.
2. een aantal vragen met betrekking tot uw achtergrond

Het invullen van de vragenlijst kost ongeveer 10 minuten.

Wilt u de vragenlijst middels de bijgesloten antwoordenvelop retourneren? U hoeft de envelop niet te frankeren.

1. Een doorgaande lijn: hoe staat het met de informatieoverdracht van po naar vo?

1. Wie neemt de aanmelding van de hoogbegaafde leerling aan?

- Zorgcoördinator
- Specialist hoogbegaafde leerlingen
- Brugklascoördinator
- Directielid
- Anders, namelijk .....

2. Wordt bij de aanmelding van een leerling geselecteerd op hoogbegaafdheid?

- Ja -> *ga verder met vraag 3*
- Nee -> *ga verder met vraag 6*

3. Op grond van welke informatie gebeurt deze selectie?

- Ouders
- Leerling
- Onderwijskundig rapport -> WILT U EEN VOORBEELD MEESTUREN?
- Overdrachtsgesprek basisschool
- Informatie vanuit derdelijnszorg
- Anders, namelijk...

4. Welke selectiecriteria geven daarbij de doorslag?

5. Wat gebeurt er met de geselecteerde hoogbegaafde leerling?

Deze leerling:

- komt in plusklas/plustraject
- komt in aanmerking voor verbredings/verdiepingstraject
- komt in een tweetalige stroom
- anders, namelijk...

6. Indien een hoogbegaafde leerling wordt aangemeld met een risicofactor (bijvoorbeeld onderpresteren, dyslectisch, leerproblemen, werkhouding en sociaal emotionele ontwikkeling) wat doet u dan?

- U adviseert een andere school
- U adviseert een lager niveau
- U doet (aanvankelijk) niets, de gegevens gaan in het leerlingdossier
- U stuurt de gegevens naar de mentor en/of zorgcoördinator
- U biedt mogelijkheden voor extra begeleiding
- Anders, namelijk....

7. Indien u extra begeleiding biedt, om welke begeleiding gaat het dan?

- Vakinhoudelijke ondersteuning
- Werken met een tutor
- Groepsbegeleiding op sociaal emotioneel gebied
- Werken met handelingsplan
- Individuele begeleiding met een persoonlijke mentor/counselor
- Inhuren externe deskundige
- Verwijzing naar derdelijnszorg (bijvoorbeeld een psycholoog, sociale vaardigheidstrainer of dyslexiebegeleider)
- Anders, namelijk .....

8. Welke aandachtspunten zijn voor u van belang om een doorgaande leerlijn te garanderen voor leerlingen die hoogbegaafd zijn?

2. Achtergrondvragen

9. Het brinnummer van de school is: .....

10. Uw functie is:

- intern begeleider
- directeur
- zorgcoördinator
- coördinator brugklassen
- docent .....
- anders, namelijk .....

Als u nog opmerkingen heeft die u bij de voorgaande vragen niet heeft kunnen plaatsen, kunt u die hieronder plaatsen.

De onderzoeksresultaten

1 Inleiding

Hieronder worden de resultaten gepresenteerd van de geretourneerde vragenlijsten van het onderzoek naar de informatieoverdracht met betrekking tot hoogbegaafde leerlingen van het basisonderwijs (PO) naar het voortgezet onderwijs (VO). In 1.1 wordt besproken welke informatie wordt overgedragen van het basisonderwijs naar het voortgezet onderwijs en welke instrumenten daarbij worden gebruikt. De manier waarop de overdracht plaatsvindt en wie daarbij betrokken zijn, staat in paragraaf 1.2. In paragraaf 1.3 staat welke aandachtspunten belangrijk zijn om een doorgaande lijn te garanderen voor hoogbegaafde leerlingen. In 1.4 wordt besproken hoe de verwerking van de aanmelding van hoogbegaafde leerlingen op het voortgezet onderwijs gaat. In de laatste paragraaf (1.5) staat welke aandachtspunten belangrijk zijn om een doorgaande leerlijn te garanderen voor hoogbegaafde leerlingen.

1.1 De informatie die wordt overgedragen

Ruim 87% van de respondenten geeft informatie met betrekking tot hoogbegaafdheid van leerlingen door aan het vervolgonderwijs. In tabel 1 staat welke informatie door de respondenten wordt doorgegeven.

<i>Informatie met betrekking tot: (meerdere antwoorden mogelijk)</i>	<i>N=205</i>
• citoscores	91%
• verbreding/verdieping	71%
• versnelling	62%
• externe onderzoeksgegevens, zoals IQ-score	58%
• aparte begeleiding (bijv. RT) individueel/ groepsverband – handelingsplannen	49%
• deelname plusgroepen/ plusklassen	19%
• nominatie van ouders	12%
• nominatie van leerling	9%
• anders, namelijk...	9%

Tabel 1: De informatie die wordt doorgegeven aan het vervolgonderwijs

Bij 'Anders, namelijk...' wordt drie keer aangegeven dat alle informatie die van belang gevonden wordt, wordt doorgegeven. Daarnaast wordt twee keer ook informatie met betrekking tot de sociaal-emotionele ontwikkeling van de leerling genoemd.

<i>Welke instrumenten gebruikt u hierbij? (meerdere antwoorden mogelijk)</i>	<i>N=203</i>
• Citogegevens (leerlingvolgsysteem en/of Cito-toets)	90%
• Onderwijskundig rapport	72%
• Schoolvorderingen	42%
• Verslag van verbredings/ verdiepingsactiviteiten	26%
• Anders, namelijk...	17%

Tabel 2: De instrumenten die gebruikt worden bij de overdracht

De meeste respondenten die informatie doorgeven, gebruiken hierbij de gegevens uit het leerlingvolgsysteem (90%) en/of het onderwijskundig rapport (72%). Bij 'Anders, namelijk...' wordt 6 keer aangegeven dat er ook een mondelinge toelichting gegeven wordt. Twee respondenten (uit de regio Amsterdam) maken gebruik van ELKK. Dat is het Electronisch Loket Kernprocedures en Keuzegids. In het kader van de kernprocedure wisselen Amsterdamse basisscholen en scholen voor voortgezet onderwijs informatie uit over leerlingen die overstappen, zoals basisschooladvies, citoscore en onderwijskundig rapport.

1.2 Het proces van de overdracht naar het vo

Precies 70% van de respondenten bereidt de hoogbegaafde leerling voor op de overstap naar het voortgezet onderwijs. Van de 30% respondenten die dat niet doen, geven enkelen aan dat ze het niet anders doen dan voor de andere leerlingen.

Van de respondenten die de hoogbegaafde leerling voorbereiden op de overstap, doen de respondenten dat iets vaker in groepsverband dan individueel (64% vs 60%). In een toelichting vertellen de respondenten dat dit bijvoorbeeld gebeurt door met leerlingen in gesprek te gaan over hoe het er in het voortgezet onderwijs aan toe gaat (huiswerk, agendabeheer) of door een bezoek te brengen aan een vo-school. Zo'n 10% van de respondenten die voorbereidende activiteiten verzorgt, geeft aan dat de leerlingen ter voorbereiding ook lesachtige activiteiten volgen op scholen voortgezet onderwijs.

Een overdrachtsgesprek vindt bij 86% van de respondenten plaats. In de meeste gevallen (89%) wordt dat overdrachtsgesprek gehouden met iemand uit het vo. Daarna volgen de ouders (57%) en de leerling zelf (34%).

In het overdrachtsgesprek wordt door 55% van de respondenten ook informatie gegeven over de mogelijkheden voor specifiek vervolgonderwijs voor hoogbegaafde leerlingen. Bijna 43% van de respondenten geeft ook informatie over de mogelijkheden voor specifieke begeleiding voor hoogbegaafde leerlingen. De meeste respondenten (96%) geven aan dat de leerkracht van groep 8 de overdracht van de leerling begeleidt.

<i>Wie begeleidt de overdracht? (meerdere antwoorden mogelijk)</i>	<i>N=232</i>
• Leerkracht groep 8	96%
• Intern begeleider	40%
• Directie	12%
• Anders, namelijk....	4%

Tabel 3: De begeleiders van de overdracht

Bij 'Anders, namelijk...' antwoordden 6 respondenten dat de combinatie van intern begeleider en leerkracht groep 8 in sommige gevallen aan de orde is.

1.3 Belangrijke aandachtspunten voor een doorgaande leerlijn

De antwoorden op de open vraag welke aandachtspunten voor de respondenten belangrijk zijn om een doorgaande leerlijn te garanderen voor hoogbegaafde leerlingen staan afgedrukt in tabel 4.

<i>Welke aandachtspunten zijn voor u van belang om een doorgaande leerlijn te garanderen voor hoogbegaafde leerlingen?</i>	<i>N=152</i>
• Goede afstemming/overleg tussen het basisonderwijs en het	22%

voortgezet onderwijs	
• Naast aandacht voor het cognitieve moet in het voortgezet onderwijs ook aandacht zijn voor de sociaal emotionele ontwikkeling van de leerling	19%
• Voldoende uitdaging voor de leerling (o.a. compacten en verrijken)	16%
• Het plan van aanpak van het voortgezet onderwijs moet voortborduren op dat van het basisonderwijs	14%
• De motivatie van de leerling moet gehandhaafd blijven	5%
• Zowel de school voor basisonderwijs als voor voortgezet onderwijs moeten goed op de hoogte zijn van hoogbegaafdheid en moeten daar een eigen visie en beleid op hebben.	5%
• Goede contacten met ouders	5%

Tabel 4: De aandachtspunten van belang voor een doorgaande leerlijn voor hoogbegaafde leerlingen

De respondenten geven aan dat het belangrijk is dat de informatie met betrekking tot de hoogbegaafde leerling en de wijze waarop die begeleid is goed wordt overgedragen aan het voortgezet onderwijs. Daarnaast vinden ze het belangrijk dat er naast aandacht voor het cognitieve aspect van hoogbegaafdheid ook aandacht is voor de sociaal emotionele ontwikkeling van de hoogbegaafde leerling.

1.4 Verwerking aanmelding hoogbegaafde leerling

De aanmelding van een hoogbegaafde leerling komt in de meeste gevallen binnen bij de brugklascoördinator of een directielid (zie ook tabel 5).

<i>Wie neemt de aanmelding van de hoogbegaafde leerling aan?</i>	<i>N=52</i>
• Brugklascoördinator	56%
• Directielid	38%
• Zorgcoördinator	13%
• Specialist hoogbegaafde leerlingen	10%
• Anders, namelijk	19%

Tabel 5: De persoon die de aanmelding van de hoogbegaafde leerling aanneemt

Bij 'Anders, namelijk...' is door drie respondenten de afdelingsleiding onderbouw genoemd en door twee respondenten de coördinator hoogbegaafde leerlingen/werkgroep hoogbegaafdheid/vwo+. Ook geven twee respondenten aan een toelatingscommissie te hebben.

Iets meer dan 60% van de respondenten geeft aan dat er bij de aanmelding niet geselecteerd wordt op hoogbegaafdheid. Ruim 39% doet dat wel. Deze groep respondenten geeft aan dat selectie vooral plaatsvindt op basis van informatie uit het overdrachtsgesprek met de basisschool en informatie afkomstig van de ouders (zie tabel 6).

<i>Op grond van welke informatie gebeurt de selectie?</i>	<i>N=20</i>
• Overdrachtsgesprek basisschool	80%
• Ouders	75%
• Onderwijskundig rapport	25%
• Informatie vanuit de derdelijnszorg	15%
• Leerling	10%
• Anders, namelijk	60%

Tabel 6: De informatie op grond waarvan selectie plaatsvindt.

Bij 'Anders, namelijk...' wordt genoemd:

- onderzoeksrapport externe deskundige (CBO, Nijmegen/ psycholoog): 5 respondenten
- testresultaten (GIVO of anderszijds): 5 respondenten
- advies basisschool: 3 respondenten

In tabel 7 staan de doorslaggevende selectiecriteria genoemd. Het belangrijkste selectie criterium daarbij is de informatie vanuit het basisonderwijs.

<i>Welke selectiecriteria geven daarbij de doorslag?</i>	<i>N=21</i>
• Informatie vanuit het basisonderwijs	50%
• Testgegevens (cito, givo, extern)	38%
• Extern advies (derde lijns)	24%
• Gesprek ouders	24%
• Motivatie leerling	14%
• Gesprek leerling	10%

Tabel 7: De doorslaggevende selectiecriteria

Na selectie plaatsen de meeste respondenten (70%) de leerling in een plusklas of plustraject (zie tabel 8).

<i>Wat gebeurt er met de geselecteerde hoogbegaafde leerling?</i>	<i>N=20</i>
• komt in een plusklas/plustraject	70%
• komt in aanmerking voor verbredings/verdiepingstraject	30%
• komt in een tweetalige stroom	0%
• Anders, namelijk	30%

Tabel 8: De begeleiding van de geselecteerde hoogbegaafde leerling.

Bij 'Anders, namelijk...' wordt door respondenten genoemd:

- peergroups (2x)
- afhankelijk mogelijkheden leerling (1x)
- versnellen (1x)

Op de vraag wat de respondent doet als een hoogbegaafde leerling wordt aangemeld met een risicofactor (bijvoorbeeld onderpresteren, dyslectisch, leerproblemen, werkhouding en sociaal emotionele ontwikkeling) werd als volgt geantwoord:

<i>Wat doet u bij een hoogbegaafde leerling met een risicofactor?</i>	<i>N=52</i>
• We sturen de gegevens naar de mentor en/of zorgcoördinator	67%
• We bieden mogelijkheden voor extra begeleiding	65%
• We doen (aanvankelijk) niets, de gegevens gaan in het leerling-dossier	13%
• We adviseren een andere school	0%
• We adviseren een lager niveau	0%
• Anders, namelijk	25%

Tabel 9: Acties bij een hoogbegaafde leerling met een risicofactor

Bij 'Anders, namelijk...' geven twee respondenten aan dat het afhankelijk is van de risicofactor. Daarnaast geven twee respondenten aan een extra gesprek met de toeleverde basisschool te houden om zicht te krijgen op de risicofactor en twee respondenten geven aan dat ze leerling extra monitoren.

Ongeveer 65% van de respondenten heeft aangegeven dat er mogelijkheden geboden worden voor extra begeleiding. In tabel 10 staat om welke begeleiding het dan gaat.

<i>Indien u extra begeleiding biedt, om welke begeleiding gaat het dan?</i>	<i>N=34</i>
• Individuele begeleiding met een persoonlijke mentor/counselor	79%
• Verwijzing naar derdelijnszorg (bijvoorbeeld een psycholoog, sociale vaardigheidstrainer of dyslexiebegeleider)	65%
• Vakinhoudelijke ondersteuning	41%
• Groepsbegeleiding op sociaal emotioneel gebied	38%
• Inhuren van een externe deskundige	32%
• Werken met een handelingsplan	29%
• Werken met een tutor	21%
• Anders, namelijk	24%

Tabel 10: Mogelijke extra begeleiding voor hoogbegaafde leerlingen met een risicofactor

Drie respondenten geven bij 'Anders, namelijk...' aan dat de extra begeleiding bestaat uit remedial teaching. Drie andere respondenten geven hier aan dat de school beschikt over een zorgteam met daarin o.a. een psycholoog en/of orthopedagoog. Twee respondenten geven hier aan een handelingsplan op te stellen.

1.5 Belangrijke aandachtspunten voor een doorgaande leerlijn

De antwoorden op de open vraag welke aandachtspunten voor de respondenten belangrijk zijn om een doorgaande leerlijn te garanderen voor hoogbegaafde leerlingen staan afgedrukt in tabel 11.

<i>Welke aandachtspunten zijn voor u van belang om een doorgaande leerlijn te garanderen voor hoogbegaafde leerlingen?</i>	<i>N=41</i>
• Goede overdracht van gegevens vanuit het basisonderwijs naar het voortgezet onderwijs (meer dan alleen de cognitieve gegevens).	37%
• Alle betrokken docenten moeten geïnformeerd worden over de problematiek en moeten in staat zijn om goede begeleiding te geven aan de leerling.	29%
• Goede begeleiding voor de leerling	17%
• Goede sociaal emotionele ontwikkeling	10%
• Aandacht voor onderpresteerders	7%
• Ouders betrekken	7%
• Maatwerk voor leerling leveren	7%

Tabel 11: De aandachtspunten van belang voor een doorgaande leerlijn voor hoogbegaafde leerlingen

De respondenten geven aan dat het belangrijk is dat de overdracht van gegevens vanuit het basisonderwijs naar het voortgezet onderwijs goed moet zijn. Men bedoelt dan, naast de cognitieve gegevens, ook de overdracht van gegevens over motivatie, leerhouding en sociaal emotionele ontwikkeling. Daarnaast vindt men het belangrijk dat alle docenten goed op de hoogte zijn van de problematiek en passende begeleiding kunnen bieden.